

Νίκος Δήμου

Η αντίσταση
στον Δαρβίνο

και άλλα
13 ετερόδοξα
κείμενα



ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Νίκος Δήμου

Η αντίσταση και άλλα
στον Δαρβίνο 13 ετερόδοξα
κείμενα

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδειάς του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Λογοτεχνικά δοκίμια

Σειρά: Τα βιβλία του Νίκου Δήμου

Νίκος Δήμου, *Η αντίσταση στον Δαρβίνο
και άλλα 13 ετερόδοξα κείμενα*

Υπεύθυνη έκδοσης: Σταύρη Ιωαννίδου

Διορθώσεις: Κώστας Σίμος

Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης

Copyright© Εκδόσεις Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Εκδόσεις Πατάκη)
και Νίκος Δήμου, 2023

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη,
Αθήνα, Μάρτιος 2024

KET Z324 ΚΕΠ 133/24

ISBN 978-618-07-0763-2



ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΙΝΘΩΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),
570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

| | |
|---|-----|
| Πρόλογος | 11 |
| 1. Η αντίσταση στον Δαρβίνο | 17 |
| 2. Είκοσι αλήθειες για το ψέμα του λαϊκισμού | 31 |
| 3. Για όλα φταίνε οι Γερμανοί! | 47 |
| 4. 11 πράγματα που δεν ξέρουμε | 57 |
| 5. Οι ήρωες της ειρήνης | 71 |
| 6. Περί έρωτος και ερωτικών | 93 |
| 7. Γιατί σωπαίνει ο Ουρανός; | 105 |
| 8. Για την ελευθερία της βούλησης | 131 |
| 9. Ανήκομεν εις την Δύσιν; | 145 |
| 10. Η Ενάτη | 153 |
| 11. Μελοποίηση – ο θάνατος και η ζωή της ποίησης; | 159 |
| 12. Σύζυγος ιατρού (πλήρους και αποκλειστικής απασχολήσεως) | 175 |
| 13. Μια περίεργη ιστορία με... δύο Έλληνες «Βούδες» μέσα σε σαράντα χρόνια | 189 |
| 14. Νους – ψυχή – συνείδηση – σώμα: ποιος νοεΐ; | 195 |

Η ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΣΤΟΝ ΔΑΡΒΙΝΟ

Παρίσταμαι εδώ ως μη ειδικός, και έτσι η σύντομη αυτή εισήγηση δεν έχει ούτε βιβλιογραφία, ούτε επιστημονική τεκμηρίωση. Αφετηρία της είναι μια απορία που μου γεννήθηκε πριν αρκετά χρόνια και την οποία σκοπεύω σήμερα να διερευνήσω πιο συστηματικά.

Από ό,τι λένε οι ειδικοί, η εξελικτική θεωρία είναι μία από τις πιο τεκμηριωμένες και επιβεβαιωμένες επιστημονικές θέσεις. Σε σημείο που, όπως αναφέρει ο Κώστας Κριμπάς στο μνημειώδες έργο του *Δαρβινισμός και η Ιστορία του έως τις μέρες μας*, να μη «μιλάμε πια για θεωρία της εξελίξεως. Πέρασε το στάδιο της υπόθεσης ή της αμφισβήτησης, όσο τούτο είναι δυνατό για την επιστήμη. Μιλάμε για εξελικτική, κεντρικό κλάδο της βιολογίας. [...] Το ίδιο έγινε με την θεωρία του ατόμου στην φυσική. Σήμερα δεν μιλάμε για θεωρία του ατόμου, αλλά για ατομική φυσική» (σελ. 17). Εκατόν πενήντα

χρόνια μετά την πρώτη της διατύπωση εξακολουθεί να ερμηνεύει και να φωτίζει τα φαινόμενα όχι μόνο της βιολογίας αλλά πολλών ακόμα επιστημών — ιδιαίτερα μετά τη διεύρυνσή της με πιο σύγχρονους επιστημονικούς κλάδους.

Ωστόσο, ενώ παραμένει επιστημονικά έγκυρη και ισχυρή, εξακολουθεί όχι μόνο να αμφισβητείται αλλά και να απορρίπτεται εξ ολοκλήρου από μεγάλο μέρος της ανθρωπότητας. Άλλες θεωρίες πολύ πιο καινοτόμες, λιγότερο επιβεβαιωμένες, έχουν γίνει αποδεκτές και διδάσκονται στα σχολεία. Μετά τη δίκη του Γαλιλαίου κανείς δεν έσυρε στα δικαστήρια τον Νεύτωνα, τον Freud, τον Αϊνστάιν — όμως οι εξελικτικοί αντιμετωπίζουν ακόμα δίκες, διώξεις και απαγορεύσεις. Κανείς δεν κατηγορήσε τον Gödel που με το θεώρημα της μη πληρότητας κλόνισε τις μαθηματικές βεβαιότητες, ή τους ερευνητές της κβαντομηχανικής που ακόμα ταλαντεύονται ανάμεσα στα σωματίδια και τα κύματα. Αλλά ο Δαρβίνος παραμένει αντικείμενο σκανδαλισμού ακόμα και σήμερα.

Η πρώτη προφανής απάντηση θα καταδείξει τους λόγους ως θρησκευτικούς. Πράγματι, η εξελικτική θεωρία συγκρούεται τόσο με τη χριστιανική όσο και με όλες τις μονοθεϊστικές ή πολυθεϊστικές αφηγήσεις για την καταγωγή του ανθρώπου.

Όμως και άλλες επιστημονικές θεωρίες ήρθαν σε αντίθεση με τις κρατούσες θρησκευτικές δοξασίες — αλλά τελικά έγιναν αποδεκτές. Η εκκλησία αντέδρασε στον Κοπέρνικο αλλά και στον Freud, όχι όμως με το ίδιο πείσμα και την ίδια πίεση. Και καμία θεωρία δεν οδήγησε στη γένεση μίας ολόκληρης ψευδοεπιστήμης — του δημιουργισμού, ή ευφυούς σχεδιασμού (creationism / intelligent design)— με χιλιάδες οπαδούς και εκτενέστατη βιβλιογραφία από αξιόλογους επιστήμονες.

Αυτό ιδιαίτερα το γεγονός, η δημιουργία μιας παράλληλης παραεπιστήμης, με τη συνεργασία ενός σημαντικού μέρους της επιστημονικής κοινότητας, είναι μοναδικό φαινόμενο στην ιστορία των επιστημών.

Επίσης καμία θεωρία δεν αμφισβητήθηκε τόσο από τον κοινό άνθρωπο. Σε έρευνα του 2005 που κάλυψε 34 χώρες αποδείχθηκε ότι σε μέσο όρο πάνω από το μισό αντιπροσωπευτικό δείγμα απέρριπτε τη θεωρία. Οι ερωτώμενοι έπρεπε να χαρακτηρίσουν τη φράση «Το ανθρώπινο ον όπως το ξέρουμε εξελίχθηκε από παλιότερα είδη ζώων» επιλέγοντας μία από τις φράσεις: απόλυτα σωστό — μάλλον σωστό — μάλλον λάθος — εντελώς λάθος — δεν γνωρίζω.

Μόνο το 14% των Αμερικανών απάντησε

«απόλυτα σωστό» — ενώ «εντελώς λάθος» το 33%! Πρώτες σε αποδοχή Δανία, Σουηδία και Γαλλία με περίπου 80% θετικές γνώμες. Ακολουθούν Ιαπωνία, Μεγάλη Βρετανία και Νορβηγία. Τα χαμηλότερα ποσοστά αποδοχής έχουν, εκτός από τις ΗΠΑ, Ελλάδα, Βουλγαρία, Κύπρος και Τουρκία. Η έρευνα δεν κάλυψε άλλες μουσουλμανικές χώρες, όπου η απόρριψη θα ήταν απόλυτη. Στην Ελλάδα οι αρνητές ήταν γύρω στο 35%.

Ποια άλλη επιστημονική θεωρία, επιβεβαιωμένη και αποδεκτή από την επιστημονική κοινότητα, συναντάει τόση δυσπιστία και άρνηση σε τόσο μεγάλη μερίδα των πολιτών — και μάλιστα των πιο πολιτισμένων και μορφωμένων χωρών της Γης; Π.χ. Ελβετοί και Αυστριακοί την απορρίπτουν κατά 30%. Βέβαια οι Αμερικανοί είναι οι χειρότεροι, με την εξαίρεση μόνον των Τούρκων.

Επίσης είναι χαρακτηριστικό ότι σε πολλές χώρες η εξελικτική θεωρία δεν διδάσκεται στα σχολεία. Είτε επίσημα, όπως στις μουσουλμανικές — είτε, όπως στην Ελλάδα, ανεπίσημα. Όπου φιλοξενείται στις τελευταίες σελίδες ενός σχολικού βιβλίου, οι οποίες ποτέ δεν γίνονται μέρος της διδακτέας ύλης.

Κάτι βαθύτερο συμβαίνει εδώ. Τι όμως; Αυτή είναι η απορία μου.

Ψάχνοντας βρήκα δύο απαντήσεις — πολύ κοντά η μία στην άλλη. Πηγαίνουν πέρα και πίσω από τις επίσημες ή ανεπίσημες αντιδράσεις των οργανωμένων θρησκειών και των εκκλησιών. Ριζώνουν στην ανθρώπινη ψυχολογία — ίσως και βαθύτερα. Μπορεί —ας με συγχωρήσουν εδώ οι επιστήμονες— η αιτία της αντίστασης στον Δαρβίνο να είναι γενετική — ίσως γονιδιακή.

Θα ονομάσω την πρώτη απάντηση: «το σύνδρομο της ορφάνιας» ή «της έλλειψης νόηματος».

Το σύνδρομο της ορφάνιας

Δεν είναι η θρησκεία που αντιμάχεται τον Δαρβίνο — αλλά αυτό που γέννησε τη θρησκεία. Η ανάγκη του ανθρώπου για νόημα, η οποία τον οδήγησε στο να εφεύρει θεούς και σωτήρες, δημιουργούς και θαυματοποιούς. Ο άνθρωπος δεν αντέχει την τυχαιότητα. Δεν μπορεί να αποδεχθεί ότι είναι μια τυχαία μετάλλαξη μιας μακριάς αλυσίδας από πλάσματα που εξελίχθηκαν σε έναν τυχαίο πλανήτη χαμένο μέσα σε δισεκατομμύρια άστρα που ανήκουν σε εκατομμύρια γαλαξίες. Θέλει νόημα, σχέδιο, σκοπό.

Η ανάγκη αυτή είναι πρωταρχική — τόσο που,

όπως θα γνωρίζετε καλύτερα από μένα, νευροεπιστήμονες έχουν εντοπίσει κέντρα του εγκεφάλου όπου λένε ότι εδράζεται η πίστη. Όπως για τις ναρκωτικές ουσίες υπάρχουν κέντρα υποδοχής – έτσι και για το «όπιο του λαού», όπως το είχε ονομάσει ο Μαρξ, υποθέτουν την ύπαρξη υποδοχέων. Αν αυτό αληθεύει, ο Δαρβίνος έχει έναν εχθρό πολύ πιο δυνατό από τον Θεό – τον ίδιο τον άνθρωπο, δημιουργό των Θεών.

Διαβάζοντας το βιβλίο του Λευτέρη Ζούρου *Ας συμφιλιωθούμε με τον Δαρβίνο* συνάντησα την επιστημονική ερμηνεία για τις εικασίες μου. Αυτό που αντιτίθεται στον Δαρβίνο δεν είναι άλλο παρά μια «Δαρβινική Πλάνη». Ο ορισμός αυτής της πλάνης περιλαμβάνει τέσσερις προτάσεις: 1. Η διαδικασία της οποίας είμαστε το αποτέλεσμα δεν οδηγεί κατ' ανάγκη στην αντικειμενική γνώση του κόσμου· 2. Μεταξύ μιας ορθής και μιας λανθασμένης άποψης θα επικρατήσει εκείνη που προκαλεί την ταχύτερη εξάπλωση του γονιδίου· και 3. Αν το γονίδιο που εξαπλώνεται γρηγορότερα επάγει τη λανθασμένη εντύπωση, τότε έχουμε μια «δαρβινική πλάνη». Οι δαρβινικές πλάνες απορρίπτονται μέσω της επιστήμης.

Στις δαρβινικές πλάνες συγκαταλέγει η επιστήμη την ιδιοκεντρική πλάνη, την τελεολογική,

τις μεταφυσικές δοξασίες — και την αυταπάτη για την ελευθερία της βούλησης. Πρόκειται για πλάνες που μας βοηθάνε να αντεπεξέλθουμε στη μάχη της εξέλιξης — για μερικές μάλιστα, όπως οι μεταφυσικές δοξασίες, υπάρχει υπόνοια πως είναι καταγραμμένες και στο DNA μας.

Δεν είναι λοιπόν τυχαίο που σε όλη του την ιστορία ο άνθρωπος δημιουργούσε Θεούς. Και καλά σε χρόνους πρωτόγονους, όπου ούτε τη βροντή και την αστραπή δεν μπορούσε να ερμηνεύσει — αλλά και σήμερα, με όλες τις επιστημονικές του γνώσεις, παραμένει ανοιχτός σε κάθε πίστη και κάθε δεισιδαιμονία. Κοινωνίες με υψηλό επίπεδο μόρφωσης και ζωής, όπως η αμερικανική, βρίθουν από προφήτες, τηλε-ευαγγελιστές, ψευδο- και παρα-θρησκείες. Εκεί άλλωστε ξεπήδησε και η σθεναρότερη αντίσταση στην εξελικτική θεωρία.

Η ζωή του ανθρώπου είναι μια σειρά από γεγονότα που καταλήγουν στον θάνατο. Άραγε τα γεγονότα είναι τυχαία και ο θάνατος το οριστικό τέλος μιας ύπαρξης εξίσου ασήμαντης στην παρουσία της όσο ένα μυρμήγκι;

Αδιανόητο! Φαίνεται ότι είναι ζωτική ανάγκη: ο άνθρωπος θέλει μεταφυσικό νόημα στη ζωή και τον θάνατό του. Χρειάζεται δημιουργό, πάτερρα παντοδύναμο και πανάγαθο. Απαιτεί να

είναι το αποτέλεσμα μιας ξεχωριστής διαδικασίας — ένα ξεχωριστό ον. Να υπάρχει γι' αυτόν επιβράβευση και ανταμοιβή και τώρα και μετά.

Η εξελικτική θεωρία τον αποστερεί από όλα αυτά τα μυθικά που ο ίδιος δημιούργησε. Τον καθιστά άκληρο, πλάνητα, ορφανό. Δεν είναι πια ο σταρ της αφήγησης, με του οποίου τις πράξεις και τις ανομίες ασχολείται ο ίδιος ο Θεός. Μέχρι που να στείλει τον γιο του για να σώσει το «αποκορύφωμα της δημιουργίας» από τις αμαρτίες του.

Ξαφνικά νιώθει ξένος μέσα σε ένα αδιάφορο σύμπαν. Είναι απόλυτα φυσικό να πολεμάει με νύχια και με δόντια μια θεωρία που τον απογυμνώνει από κάθε μύθο. Γι' αυτό βλέπει κανείς και αξιόλογους επιστήμονες να διαστρέφουν τη λογική προκειμένου να διασώσουν το νόημα.

Όλα αυτά βέβαια συμβαίνουν επειδή —όπως σωστά έγραψε ο Karl Popper— η ανθρωπότητα δεν έχει ακόμα ενηλικιωθεί. Πιάνεται από τη φούστα της μάνας, κρύβεται στον ισχίο του Πατέρα γιατί φοβάται να αντικρίσει την πραγματικότητα.

Προσωπικά πιστεύω πως είναι ανώριμο να περιμένεις το νόημα από μυθικούς μεταφυσικούς παντοκράτορες. Το μεγαλείο του ανθρώπου είναι ότι παράγει ο ίδιος το νόημα της ύπαρξής του.

Όπως μόνος δημιουργεί και τους κανόνες της ηθικής και του Δικαίου. Δεν χρειάζεται υπερκόσμιο νομοθέτη ούτε επιβράβευση ή τιμωρία με Παράδεισο και Κόλαση. Όλα αυτά είναι παιδικά βοηθήματα — όπως φερόμαστε στα μικρά μας πριν αρχίσουν να έχουν κρίση και γνώση. Με ανθρωπισμό και ορθολογισμό ο άνθρωπος εξαρκεί για τη ζωή του.

Ωστόσο είναι φυσικό όσοι παραμένουν προσκολλημένοι στο νηπιακό στάδιο να αντιστέκονται σε μια θεωρία που απομυθοποιεί και απογυμνώνει. Και που τους αποστερεί από την πατρική προστασία και μέριμνα, καθιστώντας τους πεντάρφανους.

Φοβάμαι πως τα εκατόν πενήντα χρόνια δεν ήταν αρκετά για έναν επαναπροσανατολισμό του ανθρώπου. Θα χρειαστούν αιώνες για να μάθει η ανθρωπότητα να ζει χωρίς θεούς και μύθους. Και μπορεί αυτό όχι μόνο να αργήσει — αλλά και να μη γίνει ποτέ. Γράφει ο Λευτέρης Ζούρος: «Αν οι θρησκευτικές μας προδιαθέσεις είναι γραμμένες στο DNA μας, από τις δυνάμεις που κατευθύνουν την βιολογική και πολιτιστική μας εξέλιξη, θα εξακολουθήσουν να ζουν για χιλιάδες χρόνια».

Το σύνδρομο του πιθήκου

Συγγενές με το πρώτο σύνδρομο, αφορά την ειδική θέση του ανθρώπου μέσα στην κλίμακα των όντων. Από την πρώτη στιγμή, μια από τις σχεδόν αυθόρμητες αντιδράσεις στην εξελικτική θεωρία πήρε τη μορφή: «δεν είναι δυνατόν να είμαστε απόγονοι των χιμπατζήδων». Θεωρήθηκε υποτιμητικό για την αξιοπρέπεια και το status του ανθρώπου να συγγενεύει με μαϊμούδες — όντα που έμοιαζαν με καρικατούρες ή γελοιογραφίες του *Homo sapiens*. Η αντίδραση στην ορφάνια ήταν υπαρξιακή — η αντίδραση στην κατάταξή μας μεταξύ των πρωτευόντων θηλαστικών ήταν σχεδόν ρατσιστική. Όπως παλιότερα οι λευκοί θεωρούσαν τους μαύρους ως δεύτερης κατηγορίας όντα, προορισμένα για τη δουλεία, έτσι κι εμείς αξιολογούσαμε τα ζώα ως κατώτερα και δεν ανεχόμασταν συνύπαρξη με τετράχειρα.

Άλλωστε και αυτή η διάκριση έχει θρησκευτικές ρίζες. Ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο κατ' εικόνα και ομοίωσή του, «κατ' εικόνα Θεού εποίησεν αυτόν» γράφει η Γένεση. Τον όρισε ως πρώτο, ως κορωνίδα της δημιουργίας. Του δίνει μάλιστα και απόλυτη εξουσία επάνω στη γη και σε όλα τα ζώα: «...πληρώσατε την γην και κα-

τακυριεύσατε αυτής και άρχετε των ιχθύων της θαλάσσης και των πετεινών του ουρανού και πάντων των κτηνών και πάσης της γης...». Πώς λοιπόν οι άρχοντες και εικόνες θεού να γίνουν ζώα όπως όλα τα άλλα;

Επιπλέον είναι γνωστό πως οι περισσότερες θρησκείες (ανάμεσά τους και η Ορθοδοξία) δεν αποδέχονται ότι τα ζώα έχουν ψυχή. Πώς λοιπόν από τα άψυχα και κατώτερα μπορεί να προέκυψαν τα έμψυχα και ανώτερα; Τι σχέση έχω εγώ, όχι μόνο με τον πίθηκο, αλλά και με την αμοιβάδα και το παραμύκιο;

Νομίζω πως και τα δύο αυτά σύνδρομα είναι βαθύτατα ριζωμένα μέσα μας. Ακόμα και στην περίπτωση που ορισμένες θρησκείες πάψουν να αντιδρούν και —όπως έχει συμβεί— αποδεχθούν την εξελικτική θεώρηση, οι αντιδράσεις θα εξακολουθήσουν να υπάρχουν. Λέει ο Κώστας Κριμπάς, σε συνέντευξή του στην *Ελευθεροτυπία* (24.10.09): «Πάντως, όπως εξηγώ στο τελευταίο μου βιβλίο, η ανάπτυξη της θρησκευτικής πίστης απορρέει από γενετική εγγραφή αυτής της ικανότητας που είναι προϊόν φυσικής επιλογής. Και αυτό συμβαίνει γιατί η θρησκευτική πίστη φαίνεται να ωφελεί αρκετά άτομα, τους επιτρέπει να αντιμετωπίζουν ευκολότερα τις δύσκολες στιγμές της ζωής τους, τους παρέχει ασφάλεια».

Μέχρι ο άνθρωπος να ενηλικιωθεί και να συμφιλιωθεί με τη μοίρα και τη θέση του μέσα στον κόσμο.